

การพัฒนากลวิธีในการป้องกันการสูบบุหรี่ของนักเรียนโดยใช้
กระบวนการมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในจังหวัดกาฬสินธุ์

บทคัดย่อ
ของ
วรรณชนก จันทชุม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
พฤษภาคม 2549

วรรณชนก จันทชุม. (2549). การพัฒนาทวิวิธีในการป้องกันการสูบบุหรี่ของนักเรียนโดยใช้
กระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในจังหวัดกาฬสินธุ์.

ปริญญาานิพนธ์ วท.ค. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : อาจารย์ ดร.สฤษฎ ภูทอง,
อาจารย์ ดร.มนัส บุญประกอบ, อาจารย์ ดร.บุษนา ไชยจุฑาล, อาจารย์ ดร.อังคินันท์
อินทรกำแหง, รองศาสตราจารย์ ดร.จิตตินันท์ เตชะคุปต์.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) พัฒนาการทวิวิธีในการป้องกันการสูบบุหรี่ของนักเรียน
ได้ตรงตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง 2) ส่งเสริมและสนับสนุนนักเรียน ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และ
เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ให้ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อป้องกันการสูบบุหรี่
ของนักเรียน ภายใต้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่ กระบวนการวิจัยใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
และการระดมพลังทางสังคมในการสนับสนุนให้ฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้พัฒนาทวิวิธีในการป้องกัน
การสูบบุหรี่ของนักเรียนชายและหญิง ที่กำลังศึกษาในชั้น ป.5-6 และ ม.1-3 จำนวน 188 คน ผู้วิจัย
ได้ทำการศึกษาในโรงเรียนหัวนาคำจตุรศศิณี อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เก็บรวบรวมข้อมูล
โดยใช้วิธีการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เครื่องมือวัดในเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามวัดความรู้
เจตคติ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการปฏิเสธ ความคาดหวังในความสามารถของตนเอง และ
พฤติกรรมการป้องกันการสูบบุหรี่ วิธีการเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก
และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยติดต่อและ
ประสานงานเพื่อขอความร่วมมือไปยังบุคคลหรือองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้อง และทำการทบทวนเอกสาร
และงานวิจัยต่างๆ 2) ระยะดำเนินการ เป็นขั้นตอนที่ศึกษาบริบทของโรงเรียนและชุมชน วิเคราะห์
ปรากฏการณ์การสูบบุหรี่ ปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องและกิจกรรมในการป้องกันการสูบบุหรี่ของเยาวชน
ที่เคยทำทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในขั้นนี้ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิค AIC เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้อง
ได้ร่วมกันค้นหาปัญหา และความต้องการเกี่ยวกับการสูบบุหรี่ของเยาวชน กำหนดกิจกรรมในการ
แก้ไขปัญหาและนำไปปฏิบัติ และ 3) ระยะสิ้นสุดโครงการวิจัยเป็นขั้นตอนที่กิจกรรมยังคงดำเนินอยู่
ต่อไป ภายหลังจากผู้วิจัยถอนตัวออกจากโครงการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้มีดังนี้

1. สถานการณ์การสูบบุหรี่ของนักเรียน พบว่า นักเรียนในกลุ่มที่ศึกษาเป็นนักเรียนที่สูบบุหรี่ร้อยละ 15 โดยเป็นผู้ที่ยังคงสูบบุหรี่ในปัจจุบัน ร้อยละ 2.7 และเลิกได้สำเร็จแล้ว ร้อยละ 12.2
นักเรียนที่สูบบุหรี่เป็นเพศชายทั้งหมด โดยนักเรียนในชั้น ม.3 สูบบุหรี่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.2
สาเหตุที่ทำให้สูบบุหรี่ ได้แก่ ตามเพื่อนหรือเพื่อนชักชวน ร้อยละ 53.6 และอยากทดลองสูบบุหรี่ด้วย
ตนเองร้อยละ 32.1 อายุเฉลี่ยที่เริ่มสูบบุหรี่เท่ากับ 11.07 ปี ชนิดหรือยี่ห้อของบุหรี่ที่นักเรียนนิยม
สูบ ได้แก่ สายฝน และกรองทิพย์ ตามลำดับ บุหรี่ส่วนใหญ่ได้มาจากการหาซื้อเองตามร้านค้าใน

หมู่บ้านหรือจากเพื่อน ปริมาณบุหรี่ที่สูบเฉลี่ยวันละ 4.18 มวน ค่าบุหรี่เฉลี่ย เดือนละ 91.64 บาท นักเรียนกลุ่มที่สูบบุหรี่ ส่วนใหญ่ไม่ได้สูบเป็นประจำ โดยสูบเป็นบางครั้งในบางโอกาส เช่น เมื่อดื่มสุราหรืออยู่กับเพื่อน โดยสถานที่ที่มักสูบบุหรี่ ได้แก่ บ้านเพื่อน และห้องน้ำ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสูบบุหรี่ของนักเรียน พบว่า ประกอบด้วยปัจจัยภายในของนักเรียนเอง ได้แก่ ความอยากรู้อยากลอง การขาดทักษะในการปฏิเสธเพื่อน ความเครียด ความเหงา เป็นต้น และปัจจัยภายนอกจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน และสังคม ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถบอกได้ถึงผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการสูบบุหรี่ ได้แก่ ผลกระทบที่มีต่อสุขภาพ การสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ อากาศเป็นพิษ การเสี่ยงต่อการดื่มสุราหรือใช้สารเสพติดที่ผิดกฎหมายชนิดอื่นๆ ปัญหาความรุนแรง ความซึมเศร้า และปัญหาอื่นๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เกี่ยวข้องยังไม่ค่อยตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสูบบุหรี่ เนื่องจากผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้น ยังไม่เห็นผลร้ายแรงในทันที และมองว่าการสูบบุหรี่ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่รุนแรงต่อชุมชน กิจกรรมหรือโครงการที่รณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่รณรงค์ต่อต้านการใช้สารเสพติดในภาพรวม ซึ่งเป็นโครงการที่โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล ปัญหาการสูบบุหรี่ของเยาวชนเป็นผลมาจากหลายๆ ปัจจัยประกอบกัน ทั้งปัจจัยภายในส่วนบุคคล และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการสูบบุหรี่ที่มีประสิทธิภาพควรส่งเสริมให้ฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวเด็กเอง ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ ได้ร่วมกันในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. การพัฒนากลวิธีในการป้องกันการสูบบุหรี่ของนักเรียนในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการคิดค้นวิธีการที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาการสูบบุหรี่ของนักเรียนได้ตรงตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง กลวิธีที่ได้เป็นการให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในปัญหาการสูบบุหรี่ของนักเรียน ได้แก่ ตัวเด็กเอง ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย โดยการค้นหาปัญหา วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อทำความเข้าใจในปัญหาและปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้ตระหนักถึงความจำเป็นในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญห การสูบบุหรี่ของเยาวชนเป็นผลมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของเด็ก ดังนั้นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาการสูบบุหรี่ควรพิจารณาให้ครอบคลุมถึงสาเหตุต่างๆ ดังกล่าวด้วย โดยกลุ่มได้ร่วมกันกำหนดเป็น 7 โครงการ โครงการที่พัฒนาปัจจัยภายในของนักเรียนมี 2 โครงการ ได้แก่ โครงการให้โปรแกรมสุขศึกษาเพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับโทษของการสูบบุหรี่ โครงการพัฒนาทักษะการตัดสินใจและทักษะการปฏิเสธ เพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีทักษะในการเผชิญกับสิ่งยั่วยุ นำไปสู่การมีภาวะสุขภาพที่ดี และมีความตระหนักในปัญหาการสูบบุหรี่มากขึ้น โครงการที่พัฒนาปัจจัยภายนอกมี 5 โครงการ ที่มีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งที่บ้าน โรงเรียน และชุมชนให้เป็นเขตปลอดบุหรี่ การรณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่ และการควบคุมแหล่งซื้อขายการสูบบุหรี่ให้แก่เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ระหว่างดำเนิน การปฏิบัติ ตามกิจกรรมที่ได้กำหนดขึ้น ได้มีการนำแผนมาทบทวนและปรับปรุงใหม่เป็นระยะๆ เช่น โครงการให้โปรแกรมสุขศึกษา ได้มีการปรับระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสม และ ในโครงการ

อื่นๆ ได้มีการจัดหาแหล่งเครือข่ายสนับสนุนเพิ่มเติมในการดำเนินกิจกรรม เช่น นักเรียนควรประสานกับครูในการค้นหานักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยงในโรงเรียนร่วมกัน และได้มีการปรับเพิ่มอีก 1 โครงการที่เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมีกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและรณรงค์ต่อต้านการสูบบุหรี่ เป็นต้น ภายหลังจากประเมินผลรวบยอดพบว่าทุกโครงการที่ได้สามารถป้องกันไม่ให้นักเรียนในระดับชั้นป. 5-6 และ ม.1-3 ในโรงเรียนหวนหาค่าจรรยาบรรณการสูบบุหรี่ได้ (ไม่มีนักเรียนรายใหม่ที่สูบบุหรี่เพิ่มขึ้น และอัตราการสูบบุหรี่ของนักเรียนลดลง) โดยนักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น มีเจตคติทางลบต่อการสูบบุหรี่ มีความคาดหวังในความสามารถตนเองต่อการสูบบุหรี่เพิ่มขึ้น มีทักษะในการตัดสินใจและทักษะการปฏิเสธเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการและเทคนิค AIC สามารถสนับสนุนให้ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่ การค้นหาปัญหาและความต้องการ การกำหนดแนวทางและวางแผนแก้ไขปัญหา การปฏิบัติ และการประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมมีประสิทธิภาพสูงสุดในการสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติ และทำให้ฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้จากการกระทำด้วยตนเอง ซึ่งนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมที่สามารถจัดการกับปัญหาการสูบบุหรี่ของเยาวชนในชุมชนของตนเองได้